

DE VOORWAARDELIJKE INVRIJHEIDSTELLING: MUCH ADO ABOUT NOTHING?

In de aanloop naar de verkiezingen en op het formatieberaad is er heel wat te doen geweest over de voorwaardelijke invrijheidstelling (VI). De drie voorzitters van de Nederlandstalige commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling wensen te reageren op een aantal onjuistheden en te eenvoudige voorstellingen van de werkelijkheid. De discussie over de VI, het koninginnestuk van de strafuitvoering, moet toch minstens met correcte argumenten worden gevoerd.

Sinds in de aanloop naar de verkiezingen de 'Nationale Stemtest' zogenaamd uitwees dat een grote meerderheid van de bevolking voor de afschaffing zou zijn van de mogelijkheid om zware misdadigers (wie zijn precies bedoeld?) vervroegd vrij te stellen, is er heel wat te doen rond de VI. De politieke wereld nam onmiddellijk het item op, en op het formatieberaad was de VI een 'heikel punt'. Er werden door tenoren van de meeste partijen sterke verklaringen afgelegd.

Ondertussen is er een akkoord, maar afgaande op de verklaringen in de Nederlandstalige pers is het ons nog steeds niet duidelijk wat dat nu precies inhoudt. Er lijkt een consensus over te bestaan dat de wet 'strenger' is geworden. Dat lijkt in die zin correct te zijn dat recidivisten voor moord en doodslag voortaan drie vierde van hun straf zullen moeten ondergaan om in aanmerking te komen voor VI. Maar er verkeren uitermate weinig veroordeelden in dat geval (die trouwens meestal een levenslange straf hebben) en de dag van vandaag gaan die zelden of nooit in VI. Voor de andere veroordeelden blijven de tijdsvoorwaarden dezelfde als nu het geval is, nl. 1/3 van de straf ondergaan hebben en voor recidivisten 2/3 van de straf.

In *De Standaard* van 27 juni stond te lezen dat 'straffen' voortaan in vier categorieën worden ingedeeld: "Straffen minder dan vijf jaar, van meer dan vijf jaar, recidiven en recidiven van moord en doodslag." Wat exact het onderscheid tussen straffen van minder en meer dan vijf jaar behelst, is nergens te achterhalen. Ook nog gehoord: voortaan zou ook 'de straf' in overweging genomen worden voor de VI – maar ook dat is actueel al het geval...

Dat de drie voorzitters van de Nederlandstalige VI-commissies een mening hebben over de materie waarmee zij dagelijks bezig zijn, is evident. De bedoeling van deze reactie is echter niet 'politiek', in de zin dat het ons er hier niet om te doen is om te pleiten voor of tegen de optrekking van het te ondergane deel van de straf (1/3, 1/2 of 2/3), de automatische toekenning zoals dat in sommige landen bestaat, de verdere verfijning van de actuele wet, enz. Maar in de aanloop naar en na het bereiken van het akkoord is de waarheid, al dan niet met opzet, herhaaldelijk geweld aangedaan, en werd de complexe problematiek van de VI zodanig gereduceerd dat wij menen één en ander te moeten 'rechtzetten' of in zijn juiste

context te moeten plaatsen. Het koninginnestuk van de strafuitvoering, de VI, verdient een correct debat.

Storend, zonder dat het de essentie van de kwestie raakt, is dat men het altijd heeft over de 'Wet-Lejeune', terwijl die al door de Wet van 5 maart 1998 afgeschaft is. Misschien toch maar beter de correcte term 'voorwaardelijke invrijheidstelling' hanteren. Erger is dat belangrijke krachtlijnen van die wet ogenschijnlijk niet gekend zijn of (bewust?) niet ter sprake worden gebracht. Zo hoort men amper dat het nu al de onafhankelijke rechterlijke macht is die beslist over de VI, noch waarmee volgens de wet rekening moet worden gehouden om een VI toe te staan.

Onwaar is dat bijna alle veroordeelden vrij gaan op 1/3 van hun straf: deze mythe werd o.i. door de recente verklaringen zelfs gevoed. Uiteraard moeten onjuiste argumenten geweerd worden. Recente, betrouwbare cijfers over welk deel van hun straf voorwaardelijk vrijgestelden gemiddeld hebben ondergaan zijn gewoonweg niet voorhanden in België! Het is decennia geleden dat nog wetenschappelijk onderzoek werd verricht naar de toepassing van de VI, en pas zeer recent is de V.U.B. gestart met een onderzoek naar de vrijstelling van veroordeelden (zowel op strafeinde als m.b.t. de verschillende vormen van vervroegde vrijstelling) in opdracht van minister Verwilghen. Het is aannemelijk te stellen dat dit onderzoek interessante gegevens zal opleveren voor een inhoudelijke discussie over de vervroegde invrijheidstelling.

Wie om zijn argumenten kracht bij te zetten naar Nederland verwijst en het voorstelt alsof men daar slechts na 2/3 van zijn straf voorwaardelijk vrij kan gaan, vertelt leugens. Want in Nederland gaat iedereen, een enkele uitzondering niet te na gesproken, na 2/3 van zijn straf *vervroegd* vrij, zonder dat hij of zij daarna aan voorwaarden gebonden is. Vanuit tekortkomingen van dit systeem zal Nederland binnenkort hoogstwaarschijnlijk opnieuw een vervroegde vrijstelling met voorwaarden, dus een VI, invoeren nadat de helft van de straf ondergaan is!

Het bestaande onderscheid tussen primair en recidivisten (1/3 *versus* 2/3), het prangende gebrek aan mensen en middelen om tijdig te starten met de voorbereiding van de reïntegratie van de veroordeelde, het omzeggens volledig gebrek aan een wettelijke regeling voor de uitvoering van de vrijheidsstraf, de lange gemiddelde duur van de voorhechtenis, zijn maar enkele elementen die maken dat wellicht meer veroordeelden ná het ondergaan van de helft van hun straf dan ervoor vrij gaan (oud onderzoek gaf resultaten in die lijn).

En natuurlijk zijn er ook de VI-commissies die sinds 1 maart 1999 beslissen over de VI. Op de website van het ministerie van Justitie (just.fgov.be), onder het trefwoord 'administratieve rechtbanken', zijn de jaarverslagen over de toepassing van de VI te consulteren. Daarin kan men nalezen dat lang niet alle voorstellen tot VI – en een voorstel impliceert dat de tijdsvoorwaarden zijn voldaan – worden ingewilligd, bijvoorbeeld omdat de reclassering onvoldoende garanties biedt of omdat het gevaar voor recidive te groot wordt geacht.

Dit brengt ons bij de essentie: in de discussie komt nergens aan bod dat de VI een geleidelijke, gecontroleerde en voorbereide overgang naar de vrijheid is, die recidivebeperkend werkt. Het is dus flagrant onjuist te beweren dat de maatschappelijke bescherming vergeten zou worden in de VI: de wet legt expliciet een onderzoek naar het recidivegevaar op. Recent, betrouwbaar wetenschappelijk onderzoek – uiteraard in het buitenland – toont aan dat de VI wel degelijk een gun-

stig effect heeft op het recidiverisico! Ons komt het voor dat wanneer "*the proof of the pudding in the eating is*", dat men toch over zeer goede argumenten moet beschikken om te pleiten voor de afschaffing van de VI, wanneer die de recidive tegengaat!

In één adem wordt niet alleen gesteld dat de meeste veroordeelden op 1/3 vrijkomen, maar bovendien beweert men vaak dat niemand zich naderhand om hen bekommert. Niets is minder waar! Sinds 1 maart 1999 zijn zes multidisciplinaire commissies, die een echte rechtsprekende bevoegdheid hebben en volkomen onafhankelijk zijn, belast met de VI. Zij beslissen over de al dan niet toekenning van de VI, en zijn tevens de eindverantwoordelijken voor de opvolging van de VI gedurende de ganse proefperiode. Op de VI-commissies zijn 36 mensen fulltime met dit werk bezig. Maar ook daarnaast zijn mensen belast met de opvolging en controle van de vrijgestelden: de politiediensten, magistraten en bedienden op de parketten, personeel van de justitiehuisen, om slechts de voornaamste te noemen. Naast de controle is er ook de begeleiding en behandeling door professionele hulpverlening voor tal van specifieke problemen waarmee ex-gedetineerden te kampen hebben.

In het kader van de opvolging kan een VI in bepaalde gevallen herroepen worden: wanneer de veroordeelde de hem opgelegde voorwaarden niet naleeft, wanneer hij veroordeeld wordt voor nieuwe feiten of wanneer hij door een onderzoeksrechter in verdenking wordt gesteld, of nog wanneer hij een ernstig gevaar uitmaakt voor de fysieke integriteit van derden. In geval van zo'n herroeping komt het strafresistant opnieuw in uitvoering. In diezelfde gevallen kunnen de veroordeelde ook bijkomende en/of zwaardere voorwaarden, dit zijn bijkomende vrijheidsbeperkingen, worden opgelegd. Wanneer zich dat opdringt wegens de gunstige evolutie van de situatie, kunnen de voorwaarden in de loop van de proeftijd ook minder restrictief worden.

Echt onkies wordt het o.i. wanneer de slachtoffers ingeroepen worden om de VI-Wet strenger te maken. Alsof wie zelfs maar voor een status-quo pleit, harteloos de belangen van de slachtoffers miskent. Het herstelrecht, door de vorige en wellicht ook de volgende regering hoog in het vaandel gedragen, gaat toch echt over heel wat anders dan loutere repressie. Alsof in de actuele VI-wetgeving niet veel aandacht gaat naar de slachtoffers of hun nabestaanden - ons land speelde ter zake trouwens een pioniersrol. Zonder dat de slachtoffers zelf mee beslissen over de al dan niet toekenning van de VI - het is een goed basisbeginsel dat men niet tegelijk rechter en partij is -, moeten zij in geval van zware traumatiserende misdrijven geconsulteerd worden door de dienst Slachtofferonthaal bij de parketten. Zij worden dan ingelicht over wat een VI inhoudt; de slachtoffers wordt gevraagd of er bepaalde voorwaarden in hun belang moeten worden opgelegd, en zij kunnen ook gehoord worden op de zitting van de commissie wanneer deze het dossier van de dader behandelt.

Alle adviserende instanties (en de commissies bij hun beslissing) moeten nagaan of een VI niet moet geweigerd worden gelet op de houding van de veroordeelde tegenover het slachtoffer. Ook wanneer aan alle andere vereisten is voldaan, volstaat het dat de houding tegenover het slachtoffer problemen stelt om de VI te weigeren! Gelijkaardige bepalingen in het belang van de slachtoffers zijn er ook wanneer onderzocht wordt of een VI al dan niet moet herroepen of herzien

worden, of wanneer nagegaan wordt of bepaalde voorwaarden niet versoepeld dienen te worden.

Omdat België indertijd voortrekker was en zich op onbekend terrein bevond, was voorzichtigheid bij het bepalen van de positie van het slachtoffer aangewezen. Bij een hervorming van de VI zijn op dit vlak optimaliseringen, mede ingegeven vanuit de praktijk, best mogelijk.

Een waarheid die niet onvermeld mag blijven, is dat de VI maar een goede 15 % van alle vrijstellingen betreft. Over andere, veel frequenter toegepaste vormen van vervroegde vrijstelling, die tot de uitsluitende bevoegdheid van de uitvoerende macht behoren, is weinig te horen binnen de discussie over de 'Wet-Lejeune'. Voor alle straffen tot 3 jaar geldt thans in principe de voorlopige invrijheidstelling (VLV), die behoudens een enkele uitzondering automatisch wordt toegekend nadat 1/3 van de straf is ondergaan – voor korte straffen is de breuk zelfs nog kleiner. De plaatselijke gevangenisdirecteur beslist veelal of aan die vrijstelling alsnog geen voorwaarden moeten verbonden worden. Van een gebrek aan (rechts)zekerheid gesproken!

De VLV heeft sinds het begin van de problemen met de overbevolking (half de jaren tachtig van vorige eeuw) zelfs niet meer de ambitie de reclassering in de hand te werken of de recidive te beperken. Het gaat om een loutere 'ontvolkingsmaatregel'. Alle opeenvolgende ministers van justitie hebben, vooral toen in de nasleep van de affaire Dutroux geen collectieve genadebesluiten met strafvermindering meer werden genomen, de toepassing van de VLV geleidelijk verder moeten uitbreiden om het hoofd te kunnen bieden aan de inhumane en nefaste overbevolking. Dit waren voor ieder van de betrokken ministers ongetwijfeld moeilijke, maar tegelijk moedige beslissingen.

Sinds een paar jaar wordt voor de voorlopige vrijstelling niet langer het onderscheid tussen primairen en recidivisten (1/3 versus 2/3 van de straf) gemaakt. Eén en ander maakt dat een recidivist met een straf van 3 jaar en 1 dag ten vroegste vervroegd vrij kan komen nadat hij 2/3 van zijn straf heeft ondergaan, mits de VI-Commissie bovendien zijn reclasseringsplan aanvaardt en zij geen tegenindicaties ziet op vijf punten. Bovendien zal hij gedurende 2 jaar voorwaarden moeten naleven. Wie daarentegen veroordeeld is tot 3 jaar gaat via de VLV automatisch en zonder voorwaarden vrij na 1 jaar. Ervaart men dergelijk verschil als rechtvaardig en wordt het proportionaliteitsbeginsel nog wel gerespecteerd? De vraag stellen is het antwoord geven.

Professor Brice De Ruyver, veiligheidsadviseur van premier Verhofstadt, wijdt zijn maandelijks opiniestuk in *De Standaard* van 26 juni over justitie en politie aan de VI. Hij schrijft dat het jarenlange sloopwerk, vaak drijvend op goedkoop populisme en bulkend van de vooroordelen en de misvattingen, het maatschappelijk en politiek draagvlak van deze wet heeft aangevreten. En dat zelfs de succesvolle bijsturing van deze wet in 1998 haar niet meer kan redden. Hij stelt ook dat Lejeune een moedige minister van Justitie was en dat hij zich in een moeilijk tijdsgewricht uitsprak over de essentiële vraag of je de door de rechter uitgesproken straf rigoureuus uitvoert, dan wel of je de veroordeelden een perspectief op vervroegde invrijheidstelling biedt.

Ons opzet is precies, tegen de stroom van vooroordelen en misvattingen die de VI-problematiek vervuilen, in te roeien. In 1998, in volle nasleep van Dutroux

slaagde men er wel in een inhoudelijk zinvolle discussie te hebben over de VI – getuige daarvan het verslag over de werkzaamheden van de Commissie voor de Justitie van de Senaat m.b.t. de wetswijziging. Dat was o.i. zo omdat men de problematiek in al zijn complexiteit met kennis van zaken benaderde. En omdat men de essentie niet uit het oog verloor: de VI-Wet draagt wel degelijk bij tot de maatschappelijke veiligheid, komt de reïntegratie van veroordeelden ten goede, en de slachtoffers of hun nabestaanden kunnen een rechtmatige plaats krijgen binnen de VI.

Niets verhindert dat opnieuw zo'n zinvol debat wordt gevoerd bij de behandeling van de wijziging van de VI-Wet – wij zijn graag bereid om vanuit onze ervaring hiertoe bij te dragen.

Rob PERRIËNS*, Freddy PIETERS** en Piet PIRON***

* Voorzitter VI-commissie Antwerpen

** Voorzitter VI-commissie Brussel

*** Voorzitter VI-commissie Gent